

Малі фермери України та ЄС: спільне та відмінне в новій реальності

21 листопада 2025 року відбулася міжнародна онлайн-конференція "**Малі фермери України та ЄС: спільне та відмінне в новій реальності**", що стала фаховим дискусійним майданчиком, на якому українські та європейські фермери, науковці й представники громадянського суспільства обмінялися досвідом, думками та ідеями, визначили пріоритети євроінтеграції України у контексті повоєнного відновлення її аграрного сектору. До участі у конференції приєдналося понад 60 учасників з України, Польщі, Швеції, Іспанії, Італії, Румунії.

Модератор заходу – завідувач відділу економіки і політики аграрних перетворень, д.е.н, проф., академік НАН України **Олена Бородіна**

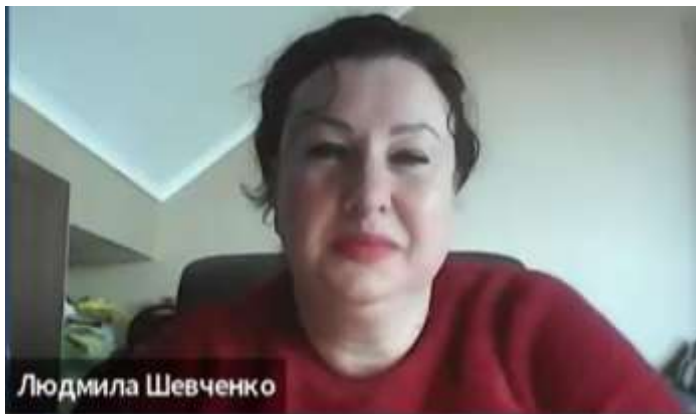

привітала учасників конференції та висловила щире подяку українським фермерам: Віктору Шереметі, Миколі Стрижаку, Віктору Гончаренку, Олегу Бондаренку, Олегу Ганненку, Юрію Шапкіну, Едуарду Шульзі, Марині Шереметі, Івану Томичу, Анатолію Бойку, Тарасу Войтовичу, Миколі Бойченку, В'ячеславу Ращупкіну, Григорію Дубині, Григорію Шелязі, Василю Радкевичу, Юрію Розовику, Миколі Лящуку, Олексію Лобурцю, Олександром Дмитруку, а також Людмилі Шевченко, Валерію Бурову, які протягом останніх воєнних років, незважаючи на труднощі, активно підтримували співробітництво із академічною наукою та

фермерською спільнотою, брали участь у соціологічних дослідженнях, спрямованих на дослідження процесів щодо продовольчого забезпечення українців під час війни, доступу фермерів до ринків виробничих та фінансових ресурсів, змін щодо доступу до землі тощо.

Передаючи слово досліднику зі Швеції Браяну Кунсу, О. Бородіна повідомила, що конференцію організовано за підтримки Шведського аграрного університету, і подякувала пану Кунсу за його особистий внесок у налагодження співробітництва з українськими економістами-аграрниками.

Як соціолог **Браян Кунс** працює безпосередньо з фермерами і прагне глибше зрозуміти їхні проблеми на основі прямого діалогу, і цей момент – як наголосив вчений, – не варто недооцінювати. Спікер подякував присутнім за участь, особливо з огляду на складні умови, викликані російською агресією, та відзначив стійкість українських фермерів, науковців і дослідницьких інституцій. Він також звернув увагу на важливість міжнародної солідарності та співпраці європейських і українських фермерів і науковців, підкресливши цінність спільних проєктів і майбутніх офлайн-зустрічей. Окремо науковець відзначив співпрацю в межах проєкту, що фінансується Дослідницькою радою Швеції, за участі Інституту економіки та прогнозування НАН України.

Про досвід роботи сімейного фермерського господарства «Олімп Агро» (Верхньодніпровський район Дніпропетровської області), розповіла його співвласниця **Людмила Шевченко**. Вона коротко окреслила шлях розвитку господарства, яке вирощує основні польові

культури, – від старту із 14 га до розширення до близько 300 га землі та повного технічного забезпечення напередодні повномасштабного вторгнення.

Після лютого 2022 р. українські фермери зіткнулися з різким падінням закупівельних цін, неможливістю реалізації продукції та значним подорожчанням ресурсів, що змусило їх максимально економити та змінювати структуру посівів. Попри складні умови, «Олімп Агро»

продовжує працювати завдяки власній гнучкості, товарним кредитам постачальників та рідкісним випадкам банківського кредитування, яке для більшості малих фермерів залишається недоступним. Л. Шевченко також зазначила про існування державних програм підтримки і програм від іноземних партнерів. Але в реальності частіше за все малі фермери доступу до цих програм не мають і «отримати допомогу через ДАР – то взагалі ще той квест».

Людмила Шевченко звернула увагу на сьогоденні воєнні виклики: нестачу робочої сили, обмеження у використанні техніки, перевантаження елеваторів, проблеми з логістикою та постійні ризики падіння уламків дронів і пожеж. Усе це, разом із загальним зростанням собівартості, падінням цін, кліматичними змінами і виснаженням водних ресурсів, ставить малі господарства на межу виживання. На її думку, малі фермери залишаються опорою країни, однак потребують більш справедливої державної політики, доступного фінансування та умов, що дали би змогу розвиватися за європейськими зразками. Завершуючи виступ, спікерка підкреслила, що найважливішою умовою для відновлення сільського господарства є встановлення миру в Україні, а далі під мирним небом «українці все відбудують і все налагодять, бо в Україні неймовірні й незламні люди!».

Микола Стрижак (фермерське господарство «Соджюс», Знам'янський район Кіровоградської області) у своєму виступі наголосив, що український селянин зберігає стійкість, попри всі виклики. Після кожної війни відродження держави починалося саме з села, і сьогодні фермери знову працюють фактично на кількох фронтах.

Перший фронт – зовнішня агресія, що руйнує економіку та інфраструктуру. Другий – внутрішні труднощі, пов'язані з державними рішеннями, які часто не сприяють розвитку малих і середніх господарств. Значна частина законодавчих ініціатив, за словами доповідача, створює переваги для великих аграрних компаній, тоді як сімейні ферми залишаються без доступу до фінансування та реальної підтримки. Микола Стрижак зазначив, що у Верховній Раді та виконавчих органах аграрну політику часто формують представники великих агрохолдингів, тому рішення рідко враховують потреби дрібних виробників. Навіть якісні закони, за його словами, не працюють через недофінансування або недосконалі підзаконні акти.

Окремо доповідач виділив проблему мобілізації та бронювання працівників: основні кадрові втрати несуть малі господарства, тоді як у великих компаніях можливостей захищати персонал часто більше.

Також на основі свого досвіду спілкування з європейськими фермерами М. Стрижак відзначив, що європейські партнери готові до співпраці саме з українськими сімейними господарствами, тоді як модель агрохолдингів викликає у них занепокоєння. Доповідач запропонував будувати між українськими та європейськими фермерами прямі партнерства. Він нагадав, що у 2017–2020 рр., коли держава створила належні умови, кількість фермерських господарств суттєво зросла. Це демонструє ефективність політик, орієнтованих на розвиток сімейного фермерства.

Наприкінці доповідач наголосив: українські фермери, які сьогодні масово захищають свою країну на фронті, очікують чітких перспектив у післявоєнному періоді та справедливого ставлення до себе. Він закликав об'єднувати зусилля, посилювати взаємодію з європейськими партнерами та відстоювати розвиток малого та середнього фермерства як основи демократичного суспільства та економічної стійкості країни.

Валерій Буров (ФОП

«Розсадник мигдалеві сади», Олександрійський район Кіровоградської області) розповів про власний унікальний досвід вирощування мигдалю, якого він розпочав набувати з 2016 р. на Херсонщині. Перші випробування старих

українських, кримських та молдавських сортів мигдалю засвідчили їхню низьку стійкість до весняних заморозків, що спонукало фермера звернутися до європейських, насамперед іспанських, сортів. Іспанська селекція зацікавила завдяки самоплідності та значно пізнішим строкам цвітіння, що дає змогу мінімізувати ризики пошкодження садів непередбачуваними холодами.

У 2019 р. на Херсонщині було створено розсадник, де проводилися порівняльні дослідження різних сортів. Унаслідок окупації та бойових дій у 2022 р. господарство було повністю знищене, і фермеру довелося евакуюювати родину та відновлювати роботу у Світловодську, де він створив новий розсадник з нуля і продовжив дослідження.

Валерій Буров звернув увагу на низьку частку мигдалю серед українських горіхоплідних культур та зростаюче внутрішнє споживання, значну частину якого покриває імпорт, наголосивши, що розвиток власних

насаджень може забезпечити імпортозаміщення та створення нової високомаржинальної галузі.

У цьому напрямі в листопаді 2022 р. було підписано ліцензійний договір між Національною дослідницькою радою Іспанії (CSIC) та Українською горіховою асоціацією щодо розповсюдження сучасних іспанських сортів мигдалю в Україні. У 2023 р. два провідні іспанські сорти – Пента та Макако – було внесено до Державного реєстру сортів рослин України. Наразі триває співпраця з дослідницьким центром SEBAS, зокрема щодо визначення територій, придатних для закладки мигдалевих садів. В. Буров подякував іспанським партнерам та колегам за підтримку, за можливість ознайомитися з досвідом мигдалівництва в Іспанії та їхню участь у першій міжнародній конференції українських мигдалеводів, що відбулася у 2025 р. у Світловодську.

Ключові результати досліджень Центру едафології та прикладної біології Сегури (SEBAS-CSIC), який співпрацює з Українською асоціацією виробників горіхів щодо розвитку сортів мигдалю Пента та Макако в Україні, представив старший науковий співробітник Центру

Хосе Альберто Егеа Ларроса. Дослідницька група, у складі якої працює спікер, проводить діяльність в іспанському регіоні Мурсія. У межах роботи групи досліджуються різні сорти мигдалю, зокрема Пента, Макако та Аляска, що характеризуються пізнім або надпізнім цвітінням. Частина сортів (наприклад, Аляска) має обмеження для українських умов через слабку морозостійкість. Для аналізу використовуються довгострокові добові температурні ряди зі 178 метеостанцій України за 1946–2020 роки. Результати свідчать про зростання середніх зимових температур, що створює нові можливості для вирощування мигдалю. Зокрема, підвищення зимових температур забезпечує необхідний діапазон від 0° до +12°C, який сприяє акумуляції холоду, важливого для пізньоквітучих сортів.

Вчені змоделювали різні сценарії адаптації мигдалю до українських умов з урахуванням ризиків заморозків у критичні періоди (до та після цвітіння). Було визначено території, де через мінімальні температури та частоту сильних морозів вирощування недоцільне. Натомість низка регіонів продемонструвала високу придатність для вирощування сортів Пента та Макако.

У моделі враховано низку невизначеностей – дату початку акумуляції холоду, вплив від’ємних температур, різницю між іспанськими та українськими умовами, а також потенційні зміни, пов’язані з глобальним

потеплінням. Автор наголосив, що підхід є консервативним і ґрунтується на історичних даних, водночас більш північні регіони можуть виявитися перспективними – це потребує подальших польових досліджень.

Хосе А. Егеа Ларроса подякував організаторам конференції та висловив готовність продовжувати співпрацю у межах спільних проєктів.

Президент асоціації малих ферм Румунії «ЕКО RURALIS», яка об'єднує близько 20 тис. дрібних фермерів Румунії, **Рамона Домінічу** (сімейне фермерське господарство, повіт Вилча, Румунія) подякувала організаторам конференції та підтримала українських фермерів, які

зараз працюють у полях і боронять країну на фронті. Вона окреслила досвід Румунії щодо впровадження Спільної аграрної політики ЄС (САР) з позиції малих господарств. Спікер наголосила, що румунський шлях приєднання до ЄС відбувався в мирний час, тоді як Україна інтегрується в умовах війни, що потребує особливо справедливого та інклюзивного підходу.

Рамона Домінічу охарактеризувала сучасні дисбаланси САР, серед яких концентрація земель, нерівний доступ до фінансування, бюрократичні бар'єри та недостатня підтримка дрібних фермерів, що в Румунії призвело до зникнення значної частини малих господарств. Доповідачка підкреслила необхідність адаптації європейської політики до національних контекстів, підтримки кооперації, екологічних практик і коротких ланцюгів збуту, а також важливості обмеження субсидій великим агрохолдингам. Вона закликала Україну не повторювати румунських помилок, забезпечити справедливий розподіл підтримки та захист від земельних спекуляцій під час післявоєнного відновлення.

Рамона Домінічу наголосила на хоробрості українських фермерів і важливості їхньої ролі для продовольчої безпеки, демократії та суверенітету країни, підкресливши необхідність солідарності фермерів ЄС та підтримки європейської інтеграції України.

Досвід свого господарства представила фермер та консультант з Польщі **Малгожата Кацперчик-Копцінська**

(приватне господарство, Зволенський повіт, Мазовецьке воєводство). На 250 га у центральній частині країни її сім'я вирощує

зернові культури, соняшник, пшеницю, кукурудзу, плодові насадження та розводить рибу, застосовуючи екологічні схеми та інтегрований захист рослин. Висловивши підтримку українським фермерам, спікерка наголосила на значній поляризації думок у Польщі щодо війни та торгівлі з Україною. Вона зазначила, що, попри критику, частина польських фермерів продовжує допомагати українським колегам – від купівлі зерна до передачі генераторів. Водночас М. Кацперчик-Копцінська пояснила, що більшість польських господарств, які мають від 5 до 10 га землі, бачать у сільському господарстві додатковий вид діяльності, а не основне джерело доходів, що суттєво впливає на їхню позицію та сприйняття ринку. На її думку, ключова різниця між такими фермами та господарствами, які забезпечують основний дохід сім'ї, полягає в рівні залученості та відповідальності.

Малгожата Кацперчик-Копцінська детально зупинилася на викликах аграрної політики Польщі: надмірній бюрократії, складності законодавства, недоступності консультантів для малих фермерів та великому обсязі документації, однаковому для господарств будь-якого масштабу. Частина фермерів відмовляється від участі в екосхемах через вимоги до звітності, проте її господарство впроваджує інтегрований захист рослин уже багато років. Спікерка також наголосила на серйозних кліматичних ризиках — тривалій посуші, відсутності снігу взимку, нестачі води в озерах, що впливає і на рослинництво, і на рибництво. Вона підкреслила, що через різні умови зволоження врожайність у межах її господарства може відрізнятись вдвічі.

Окремо доповідачка наголосила на важливості діалогу між фермерами Східної та Західної Європи, участі національних асоціацій у європейських процесах та необхідності їхньої підтримки урядами. Адже у Польщі діють лише кілька активних фермерських асоціацій і їхнього голосу на рівні ЄС недостатньо, якщо асоціації не виступають спільно та послідовно.

Завершуючи виступ, Малгожата Кацперчик-Копцінська висловила переконання, що за умови активної участі фермерських організацій та належної підтримки держави членство України в ЄС може стати дуже корисним для українських селян.

Досвід Польщі та інших країн Центрально-Східної Європи демонструє, що їх вступ до ЄС забезпечив країнам не лише фінансову підтримку, а й створив передумови для інституційних змін, – зазначив науковий співробітник Інституту розвитку сільського господарства і села Польської

академії наук (IRWiR PAN) **Віталій Крупін**, учасник проєкту *Rebuild Rural Ukraine* (rUAr). Науковець підкреслив, що у польському публічному дискурсі зростає занепокоєння фермерів щодо економічної інтеграції України: зокрема, оприлюднюються побоювання щодо посилення присутності українського аграрного сектору на ринках ЄС та можливого перерозподілу бюджету Спільної аграрної політики у разі вступу України до ЄС. Водночас доповідач зауважив, що ці процеси вже відбуваються, незалежно від членства України у ЄС, і саме відкритий діалог між фермерами двох країн допоможе у пошуку спільних рішень.

На думку В. Крупіна, українські малі фермери розглядають потенційне членство в ЄС не як джерело додаткових доплат, а передусім як можливість отримати передбачувані й захищені інституційні умови роботи – включно з протидією рейдерству, надмірним перевіркам та іншим формам тиску. Він підкреслив, що рівні та чесні правила гри важливіші за фінансову підтримку, і ключовий запит українського аграрного сектору – саме на стабільне інституційне середовище.

Віталій Крупін представив результати досліджень, що виконуються в межах проєкту *Rebuild Rural Ukraine* за участі Інституту розвитку села та сільського господарства Польської академії наук, Інституту економіки та прогнозування НАН України та Інституту землекористування НААН України. Дослідження охоплюють питання продовольчої безпеки, ринку землі, відновлення деградованих і знищених територій та інші напрями.

Окрему увагу науковець приділив структурі польського аграрного сектору, що налічує приблизно 1,3 млн ферм, переважно – із земельною площею до 5 гектарів. Дрібні господарства поширені у східних та південних регіонах країни, використовують переважно родинну працю та мають обмежені можливості модернізації. Ситуацію ускладнюють суспільні напруження та вплив українських працівників, що призводить до нестачі робочої сили на сезонних роботах.

Серед ключових викликів для малих польських ферм він назвав низьку прибутковість, зростання витрат на ресурси, обмежений доступ до кредитування, старіння фермерів та низький рівень довіри, що гальмує кооперацію. Попри фінансову підтримку ЄС, значна частина фермерів

уникає участі в екосхемах через бюрократичні складнощі та ризик санкцій у разі недотримання вимог.

Підсумовуючи, Віталій Крупін зазначив, що Спільна аграрна політика ЄС має як переваги, так і недоліки, але загалом забезпечує розвиток малого фермерства. Він наголосив, що адаптація її інструментів в Україні могла би стати значним імпульсом для розвитку та зміцнення прав і можливостей сільського населення.

Історії колег з України, які втрачають увесь свій урожай внаслідок пожеж після падіння на їхні поля російських дронів, неабияк вразили фермера зі Швеції **Фредріка Кьольрейєра** (фермерське господарство «Березове село»).

Він підкреслив, що, попри власні труднощі, виклики які стоять перед його господарством, непорівнянні із тими, через які проходять українські аграрії, та подякував за можливість взяти участь у конференції, за відкритість її учасників, – адже дискусії є надзвичайно цінними та надихаючими.

На власній фермі Фредріка Кьольрейєра 60 молочних корів, і за сучасною шведською класифікацією вона належить до дрібних ферм (менше за 75 голів). Ферма охоплює 100 гектарів землі, переважно пасовищ і площ під кормові культури – ячмінь, жито, пшеницю; ріпак і мигдаль там не вирощують. Частина земель не може бути використана як орні, тому на них випасають корів та овець. У таких умовах наголосив спікер, найкращим способом зберегти біологічний капітал є уважне ставлення до землі та збереження сталого масштабу виробництва. На фермі порядкує вже третє покоління їхньої родини.

Продемонструвавши статистику розвитку молочних ферм у Швеції за останні 50 років, Фредерік Кьольрейєр як керівник органічної молочної ферми зазначив про радикальні зміни: якщо раніше на фермах в основному утримували по 15–30 корів, сьогодні навіть середній розмір його власного стада у 60 корів для Швеції уже рідкість, бо ферми переживають період укрупнення – кількість тварин в утриманні одного фермера збільшується. Також у Швеції, як і у Польщі – інтенсифікація та спеціалізація виробництва залишаються предметом постійних дискусій. Попри це, Фредрік Кьольрейєр переконаний у важливості збереження дрібного фермерства та існування господарств різних розмірів, оскільки це відображає різноманіття суспільства та підтримує життя місцевих громад.

Посилаючись на слова Рамони Домінічу, Фредрік Кьольрейер погодився із важливістю налагодження співпраці на місцях, підтримки різноманітності господарських моделей і висловив розуміння щодо викликів, з якими стикаються польські фермери.

Досвідом роботи родинної органічної ферми в центральній Італії, яка існує вже п'ять поколінь і поєднує вирощування птиці, виробництво органічних яєць, вирощування фуражних культур, винограду, оливок і

горіхів, поділилася **Клаудія Купіді** (мультифункціональна сімейна ферма «Фатторія Купіді», Галлезе, регіон Лаціо, провінція Вітербо, Італія).

Ферма охоплює власні та орендовані землі, налічує близько 9 тис. голів птиці, має власне кормове виробництво, лабораторію контролю якості та використовує для енергозабезпечення сонячні панелі та біомасу. Окремим напрямом ферми є освітня діяльність: практичні заняття та демонстрації виробничих процесів для дітей і студентів, що також є частиною її маркетингової стратегії. К. Купіді підкреслила соціальну спрямованість господарства, зокрема розповіла про програму залучення людей з особливими потребами, яку ферма підтримує як елемент соціальної відповідальності.

Керівник Міжнародної школи з агроєкології «Agroecology School» (Італія) **Андреа Ферранте** наголосив, що, хоча сьогодні світ є надзвичайно складним і розділеним, потреби малих фермерів та виклики, що постають перед ними, залишаються спільними для

всіх. Саме тому, на його думку, малі господарства повинні об'єднуватися, щоб реально впливати на державну політику, яка досі часто підтримує великих гравців і створює малим та середнім фермерам нерівні умови. Він підкреслив, що фермери є центром суспільства: разом із науковцями та освітянами саме вони опікуються збереженням земель, громад і виробництвом здорових продуктів. Тому фермерів потрібно захищати, посилювати їхні знання та спроможність, адже сучасні технології й

цифровізація часто працюють проти малих господарств. На його переконання, саме малі та середні ферми повертають людей до землі, дбають про ґрунт і створюють природні поживні продукти, необхідні для здорового майбутнього.

Науковець застеріг, що суспільство вже здатне виробляти їжу навіть без фермерів, що переносить політичний вибір у надзвичайно гостру площину: чи знайдеться фермерам місце в майбутній продовольчій системі? На думку А. Ферранте, без фермерів неможливі гарантії демократії та права на якісну їжу. Великі господарства витісняють дрібні, і тому необхідна справедлива аграрна політика, що підтримує малі та середні ферми як основу продовольчої безпеки. Він зазначив, що в Україні, яка переживає найважчі часи війни, саме фермери здатні нагодувати 40 мільйонів людей, відновлювати громади, берегти землю і будувати стійку продовольчу систему. Для цього необхідні рівні правила доступу до ринку, ефективні стандарти безпечності, підтримка локальних ланцюгів та політичне визнання важливої ролі фермерів. А. Ферранте переконаний, що, лише переосмисливши доходи, ринки збуту, відносини з громадами та створивши політику, яка ставить малу й середню ферму в центр продовольчої системи, можна сформувати сталу, багатосторонню, демократичну харчову систему, спроможну забезпечити майбутнє.

Президент Асоціації фермерів та приватних землевласників України **Віктор Гончаренко** подякував організаторам та всім учасникам,

наголосивши, що, попри труднощі, з якими стикаються фермери в різних країнах Європи, для України головним викликом залишається війна, яка щодня забирає життя фермерів, мирних мешканців і дітей. У таких умовах, за його словами, пріоритетом

фермерів стає не розвиток, а виживання держави та забезпечення продовольчої безпеки, аби люди під обстрілами не залишалися голодними.

В. Гончаренко звернув увагу на те, що фермери працюють у надзвичайно складних умовах нестачі робочої сили – багато механізаторів і трактористів нині на фронті. Крім того, гостро бракує доступних кредитів, адже позики видаються під надзвичайно високі відсотки, що практично унеможливає розвиток бізнесу. Він зауважив, що найбільший тиск на малих фермерів створюють не стільки державні органи, скільки великі агрохолдинги, що через політичний вплив формують законодавство, яке працює проти дрібних господарств.

Спікер підкреслив, що Асоціація фермерів та приватних землевласників України представляє найменших виробників, тісно пов'язаних із сільськими громадами. Але сьогодні у законодавстві різниця між малими та великими виробниками зникає, що відкриває можливості для маніпуляцій. Він також звернувся до фермерів Європейського Союзу із закликом не сприймати українських фермерів як конкурентів чи ворогів і наголосив, що зернові кризи минулих років були ініційовані не фермерами, а великими торговими компаніями.

У своєму зверненні В. Гончаренко закликав до взаєморозуміння та солідарності, підкресливши, що українські та європейські фермери працюють на спільну справу і повинні залишатися партнерами, а також висловив вдячність європейським колегам за підтримку, розуміння і постійний діалог, наголосивши на вірі у спільну перемогу, відновлення миру та подальше зміцнення співпраці між Україною та Європейським Союзом.

На завершення конференції Олена Бородіна подякувала всім учасникам зустрічі за плідну співпрацю, підтримку та щиру солідарність, яку партнери з різних країн послідовно демонструють у цей надзвичайно складний для України час. Вона підкреслила, що об'єднані зусилля науковців, фермерських організацій та міжнародних інституцій є критично важливими для захисту продовольчої безпеки, підтримки малих виробників і відновлення сільських територій. Олена Бородіна висловила глибоку вдячність за готовність до діалогу та взаємної підтримки і висловила сподівання на подальше поглиблення співпраці, спільні дослідження та посилення партнерств, які сприятимуть зміцненню сталого аграрного і сільського розвитку в Україні та Європі.